

บทที่ 4

บทสรุป

ปรัชญาขงจื้อและหานเฟยจื้อ มีจุดประสงค์อย่างเดียวกันคือ ต้องการแก้ปัญหาบ้านเมืองในยุคสมัยของตน โดยต่างพยายามจัดระเบียบสังคม แต่ในขณะที่ขงจื้อ เสนอให้มองกลับไปในอดีต ยุคต้นราชวงศ์โจว แล้วนำขนบกลับมาปลูกฝังผู้คนในยุคขุนชีว ซึ่งสังคมสับสนและขาดระเบียบ หานเฟยจื้อ กลับคิดว่าสมควรใช้กฎหมายที่เข้มงวด และควบคุมพฤติกรรมผู้คนด้วยการให้รางวัล และการลงโทษ จะเหมาะแก่สถานการณ์มากกว่า ทั้งนี้เพราะนักปรัชญาทั้งสองท่าน มีทัศนะทางปรัชญาประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน

ขงจื้อเชื่อว่า ประวัติศาสตร์มีความต่อเนื่อง และในความต่อเนื่องนั้นมีทั้งความเจริญรุ่งเรือง และความเสื่อม ตัวอย่างแห่งความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดทางประวัติศาสตร์ตามทัศนะของขงจื้อ คือ ยุคต้นราชวงศ์โจว ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ระเบียบแบบแผน ทั้งหมดได้รับการพัฒนาจนถึงขั้นสมบูรณ์แล้ว ผู้คนมีขนบเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิต แต่ในขณะที่ยุคขุนชีวซึ่งขงจื้อดำรงชีวิตอยู่ ขนบได้ถูกละเลยไป บ้านเมืองเกิดความยุ่งเหยิงไร้ระเบียบ ช่วงนี้ขงจื้อถือว่าเป็นยุคแห่งความตกต่ำทางประวัติศาสตร์ จึงควรนำขนบในยุคต้นราชวงศ์โจวมา “ปรับ” ใช้ เพื่อจัดระเบียบสังคมให้เจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง ปรัชญาประวัติศาสตร์ของขงจื้อจึงเป็นทัศนะที่เชื่อว่า ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเดิมได้ โดยมี “กฎ” บางอย่างที่ถ่ายทอดกันมาในประวัติศาสตร์เป็นสิ่งเชื่อมโยงยุคสมัยต่างๆเข้าด้วยกัน และเป็นสิ่งกำหนดความเจริญรุ่งเรืองหรือความตกต่ำทางอารยธรรมด้วย

ดังนั้น ขนบจึงเป็นเงื่อนไขจำเป็นโดยมีสุภาพชน (Superior man) และการศึกษา เป็นเงื่อนไขเพียงพอต่อความต่อเนื่อง ความเจริญรุ่งเรืองและความตกต่ำในปรัชญาประวัติศาสตร์ของขงจื้อ

ในขณะที่ในทัศนะของหานเฟยจื้อ ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีความต่อเนื่องและไม่อาจนำประวัติศาสตร์ต่างยุคต่างสมัยมาเปรียบเทียบกันได้ เพื่อจะบอกว่ายุคสมัยใดดีกว่ากัน

การที่ช่วงต้นราชวงศ์โจวมีระเบียบแบบแผน และขนบจารีตที่ดีงาม ก็เป็นลักษณะเฉพาะตนในยุคนั้น ในขณะที่ยุคขุนชีวเกิดสงครามต่อสู้กัน บ้านเมืองวุ่นวายไร้ระเบียบ ก็มีใช้ว่ายุคนี้ตกต่ำกว่าแต่เป็นยุคหนึ่งที่มีรายละเอียดแตกต่างจากอดีต

ดังนั้นในทัศนะของหานเพยจื่อ ประวัติศาสตร์ไม่มีการชำระรอยเดิม ไม่มีการรุ่งเรือง หรือตกต่ำ

ผู้เขียนเห็นด้วยกับการมองประวัติศาสตร์ว่ามีความต่อเนื่อง และมีวัฏจักรเช่นเดียวกับขงจื้อ ดังเราจะพบตัวอย่างจากความจริงที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นในอารยธรรมตะวันตกในความเจริญ และความเสื่อมแห่งอาณาจักรต่างๆ หรือแม้แต่ในประวัติศาสตร์ไทยก็อยู่ในขบวนการเดียวกันตั้งแต่ยุคสุโขทัย อยุธยาตอนต้น อยุธยาตอนกลาง และอยุธยาตอนปลาย เป็นต้น ซึ่งถ้าใช้ขบข เป็นตัววัดความเจริญรุ่งเรืองและความตกต่ำทางอารยธรรม สังคมไทยก็จะออกมาในลักษณะเดียวกัน คือ มีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข โดยถือขบขจารีตเป็นแบบแผน และเกิดความวุ่นวายในช่วงเสื่อมของอารยธรรม เมื่อผู้คนไม่ยึดถือ ขบขจารีต เช่นเดียวกับยุคขุนชิว เมื่อเป็นเช่นนี้ ขงจื้อจึงพยายามปลูกฝัง ขบขแก่ผู้คน โดยที่หานเพยจื่อไม่เห็นด้วย และมีทัศนะว่า ความเจริญและความเสื่อมแต่ละยุคสมัย เป็นเหตุการณ์เฉพาะยุคไม่ซ้ำกัน เพราะรายละเอียดย่อมแตกต่างกัน

ผู้เขียนเห็นด้วยกับความคิดของ เฮมเพล ที่ว่า แม้รายละเอียดจะต่างกันอย่างไรก็ตาม แต่โดยลักษณะทั่วไป ประวัติศาสตร์มีวงจร และมีกฎบางอย่างควบคุมอยู่

เฮมเพล มิได้ขัดแย้งกับการกล่าวว่า เหตุการณ์ประวัติศาสตร์หนึ่งๆ มีลักษณะเฉพาะของมันเองที่เป็นเอกลักษณ์ แต่เขาเสนอในอีกส่วนหนึ่ง ก็เป็นลักษณะทั่วไปของมัน (และเป็นสิ่งสำคัญกว่า) ดังนั้น เมื่อประสานส่วนทั่วไปนี้เข้ากับข้อมูลรูปธรรมเฉพาะเราก็ได้ในสิ่งที่ประวัติศาสตร์ต้องการ เฮมเพล เรียกการอธิบายแบบที่เสนอมานี้ว่า **เค้าร่างการอธิบาย (explanation sketch)** ซึ่งประกอบด้วย กฎกว้างๆ และเงื่อนไขเบื้องต้นที่เหมาะสม เค้าร่างนี้ต้องถูก “เพิ่มเติม” (ข้อมูล) เพื่อที่จะได้คำอธิบายที่เต็มที่ ครบสมบูรณ์ การเพิ่มเติมต้องการหลักฐานเชิงประจักษ์ ที่มีตัวเค้าร่างกำหนดทิศทางการค้นหาหลักฐาน ซึ่งก็อาจจะช่วยยืนยันหรือบั่นทอน เป็นดัชนีที่บ่งชี้ความถูกต้องของเค้าร่างที่ใช้ (พรชัย คุ้มทวีพร , 2529 : 15)

ด้วยการมีทัศนะทางปรัชญาประวัติศาสตร์ว่า ประวัติศาสตร์จะไม่ชำระรอยเดิม หานเพยจื่อเห็นว่า การใช้ขบขจารีตแก้ปัญหาสังคมยุคขุนชิว เป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ถูกวิธี และไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์เฉพาะหน้า ซึ่งอยู่ในภาวะสงครามแย่งชิงดินแดนและผลประโยชน์ ยุคแห่งความ

อุดมสมบูรณ์ ซึ่งเหมาะสมกับการปกครองด้วยชนบจารีตได้ผ่านพ้นไปแล้ว และประวัติศาสตร์ช่วงนั้น จะไม่หวนกลับมาอีก หานเฟยจื่อกล่าวว่า

จ้าวนครเขิน มีเมตตาและความซื่อตรง แล้วรัฐถูกรุกแย่งชิงไป ; จื่อกังไช้วาจับใจและความฉลาดเฉลียว รัฐหลู่ก็เสียดินแดน จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ความเมตตา ความซื่อตรง วาจาน่าประทับใจ และความฉลาดเฉลียวไม่ใช่หนทางในการรักษารัฐไว้ได้ ละทิ้งความเมตตาของจ้าวนครเขิน หันหลังให้กับความฉลาดของจื่อกัง สร้างอำนาจแก่รัฐฉู่และรัฐหลู่ จนพวกเขาสามารถเผชิญหน้ากับรัฐซึ่งมีรถม้าศึกนับพัน เมื่อนั้น จี๋และ ชิง ก็ไม่อาจทำอะไรพวกเขาได้ตามความพอใจ

อดีตและปัจจุบัน มีขนบธรรมเนียมที่แตกต่างกัน : ของใหม่กับของเก่าใช้มาตรฐานคนละอย่าง การพยายามใช้ความเมตตาการุณา และวีรบุรุษปกครองผู้คนในยุควิกฤตเช่นนี้ ก็เปรียบดั่งขี้ม้าที่กำลังวิ่งหือโดยปราศจากบังเหียน และเส้านั่นเอง (หานเฟยจื่อ , 1964 : 107)

การใช้ชนบจารีต และวิธีการปกครองด้วยความเมตตาการุณา เป็นการแก้ปัญหาที่ผิดยุค ผิดสมัย และผิดสถานการณ์ สภาพสังคมได้เปลี่ยนไปหมดสิ้นแล้ว ประวัติศาสตร์จะไม่ย้อนกลับไปเป็นเช่นเดิมอีก การแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญให้เหมาะสมกับสถานการณ์ก็คือ การใช้ความเข้มแข็งเด็ดขาด ควบคุมรัฐด้วยกฎหมาย การให้รางวัลและการลงโทษ และสร้างความมั่งคั่ง มั่นคงแก่รัฐ เพื่อป้องกันการรุกรานจากภายนอก และยุติการต่อสู้กันเองภายในรัฐ หานเฟยจื่อโจมตีการใช้ชนบจารีตของขงจื้อว่าไม่มีความเด็ดขาด และควบคุมระเบียบไม่ได้ทำให้เสียระเบียบในการปกครอง ตัวอย่างเช่น

ในนครรัฐหลู่ มีทหารอยู่คนหนึ่ง ซึ่งติดตามแม่ทัพออกศึก แล้วหนีทัพกลับมาถึงสามครั้ง สามหน ขงจื้อถามทหารผู้นั้นว่ามีเหตุผลอันใด ที่เมื่อเผชิญทัพเข้าศึกแล้วเป็นต้องหนีกลับทุกครั้ง

“เป็นเพราะ ข้ามีบิดาซึ่งชราภาพมากแล้ว หากข้าออกรบจนตัวตาย ก็จะไม่มีการดูแลบิดาต่อไป”

คำตอบเช่นนี้ ทำให้ขงจื้อตัดสินใจว่า ทหารผู้นั้นเป็นตัวอย่างของบุรุษทรกตัญญู จึงกล่าวสนับสนุนยกย่องให้ชื่อปรากฏไป (ทาฮาฮาดะ , 2521 ; 189)

การกระทำเช่นนี้ หานเฟยจื่อได้ตำหนิขงจื่อว่า “หลังจากที่ขงจื่อกล่าวยกย่องทหารหนีทัพแล้ว ในเหล่าทหารนครรัฐหลู่ ก็ไม่มีใครรู้สึกอีกต่อไปว่าการหนีเข้าศึกเป็นเรื่องเสื่อมเสียอย่างมาก” (หานเฟยจื่อ , 1964 ; 101)

กรณีในลักษณะเช่นนี้ ในคัมภีร์ขงจื่อ มีกล่าวไว้ครั้งหนึ่งในเล่มที่ 13 บทที่ 18

1. เจ้านครรัฐเซี่ย กล่าวแก่ขงจื่อว่า “ในหมู่พวกเรานี่คือพวกที่มีความซื่อตรง ถ้าผู้เป็นบิดาของไกรชโมยแกะ เขาก็จะเป็นพยานให้ในความผิคนั้น”

2. ขงจื่อกล่าวว่า “ในหมู่พวกเรา ในรัฐของเรา ผู้ที่มีความซื่อตรงแตกต่างไปจากนี้ บิดาปกปิดความผิดของบุตร และบุตรก็ปกปิดความผิดของบิดา เราจะพบความซื่อตรงได้ในลักษณะนี้”

ดังนั้น สำหรับขงจื่อ ขนบ เป็นเกณฑ์สูงสุดและเกณฑ์เดียวในการตัดสิน ไม่มีความขัดแย้งระหว่าง หน้าที่ที่ควรปฏิบัติสองอย่าง ตัวอย่างนี้ ยืนยันได้ถึงความสำคัญของขนบจารีตที่เป็นเกณฑ์ทางสังคมของขงจื่อ ในกรณีทหารหนีทัพ ซึ่งหานเฟยจื่อโจมตีนั้น สำหรับขงจื่อ มองการสู้รบเป็นเรื่องที่พึงหลีกเลี่ยงอยู่แล้ว การขยายอาณาเขตของขงจื่อคือ การใช้หลักวัฒนธรรม ความสงบสุขและสังคมที่เป็นระเบียบ มีอารยธรรมคิงมาเพื่อดึงผู้คนเข้ามาหา ผู้เขียนคิดว่า ขงจื่อมิได้ปฏิเสธกฎหมาย หากว่ากฎหมายนั้นไม่ขัดกับจารีต แต่ขนบจารีตควรสำคัญและมาก่อนการใช้กฎหมาย ดังตัวอย่างในคัมภีร์ขงจื่อ เล่มที่ 2 บทที่ 3 ที่ได้กล่าวไปแล้ว

ในคัมภีร์ขงจื่อก็ได้กล่าวถึง ปัญหาการขัดเกลาผู้คนด้วย ขนบ (Li) เช่นกันคือ

1. ขงจื่อกล่าวว่า “พวกที่เกิดมาพร้อมความรู้ นั้นเป็นพวกที่สูงที่สุด พวกที่ศึกษาและพร้อมจะมีความรู้เป็นพวกรองลงมา ถัดมาคือ พวกโง่แต่หมั่นฝึกฝนและเรียนรู้ พวกสุดท้ายคือ พวกโง่และไม่ยอมศึกษาเล่าเรียนเลย (คัมภีร์ขงจื่อ 16,9)

พวกสุดท้ายนี้ มีลักษณะที่เป็นปัญหาต่อปรัชญาประวัติศาสตร์ของขงจื่อ เพราะไม่อาจเป็น “สุภาพชน” ไม่ยอมรับการศึกษา และไม่เป็นผู้ขัดเกลาได้ ขนบ จึงไม่อาจสืบทอดต่อไปได้

2. ในขณะที่ให้หยุนอนหลังตอนกลางวัน ท่านขงจื่อกล่าวว่า “ไม่มีผู้ยอมแกะสลักไม้ได้ กำแพงและดินก็จะไม่อาจโบกให้เรียบ หยุนนี้จะมีประโยชน์อะไรที่เราจะไปว่ากล่าวตักเตือน” (คัมภีร์ขงจื่อ 5,9)

บุคคลเช่นนี้ ก็เป็นปัญหาต่อขงจื้อ มิใช่เพียงเพราะไม่พร้อมต่อการขัดเกลาเท่านั้น อีกปัญหาหนึ่งของไฉ่หฺย คือ การไม่ยอมรับปฏิบัติตามขบ และบทบาทตามระเบียบสังคมตามคำสอนของจื้อ

การที่บุคคลไม่อาจขัดเกลาได้ เป็นปัญหาต่อการพัฒนาจิตใจ และบุคลิกภาพ ซึ่งถ้าเป็นบุคคลที่เป็นอันตรายต่อสังคม ขงจื้อจะทำอย่างไร เพราะการแก้ไขพฤติกรรมของขงจื้อ มีเพียงการขัดเกลา บ่มเพาะนิสัยเท่านั้น ในแง่นี้เท่ากับยอมรับความจำเป็นของกฎหมายหรือไม่?

ฟิงกาเร็ด ได้วิเคราะห์ไว้ว่า ผู้กระทำผิดต่อขบจาริตตามคัมภีร์ขงจื้อ มี 4 ประเภท คือ

1. ผู้กระทำผิดได้รับการศึกษาไม่เพียงพอ
2. ผู้กระทำผิดไม่ได้ฝึกฝน ทักษะในการประพฤติปฏิบัติตามขบอย่างเพียงพอ จึงเกิดความผิดพลาด
3. ผู้กระทำผิดไม่มีความพยายามเพียงพอในการฝึกฝนตนเอง
4. ผู้กระทำผิดไม่ยอมรับ มรรควิธี และละเลยขบ เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ทั้งที่สามารถเข้าใจ และเรียนรู้ปฏิบัติได้

วิเคราะห์ตามนี้ ผู้เขียนจึงเชื่อว่า ขงจื้อคงไม่ปฏิเสธกฎหมาย เพียงแต่กฎหมายนั้นต้องไม่ขัดกับขบจาริต เพราะบุคคลประเภทที่ 4 ไม่อาจขัดเกลาได้ และ “กฎหมาย” ย่อมเป็นสิ่งจำเป็น

แม้ในระบบการปกครองของขงจื้อ ขบจาริตถือเป็นเกณฑ์ใหญ่ที่สุด การทำผิดสำหรับขงจื้อ คือการลงโทษด้วยการขัดเกลา ขงจื้อคงไม่ปฏิเสธกฎหมาย หากแต่ถือขบจาริตเป็นเกณฑ์ที่สำคัญกว่า และกฎหมายต้องคล้อยตามขบจาริต ลักษณะเช่นนี้ เราจะพบได้ในทุกสังคม ตัวอย่างเช่น กรณีการออกกฎหมายการทำแท้งเสรี ซึ่งเป็นปัญหาดกเถียงกันจนถึงทุกวันนี้ในบ้านเมืองของเรา เพราะการเสนอกฎหมายฉบับนี้ ขัดกับความรู้สึกทางศีลธรรม และขบจาริตที่ได้รับการปลูกฝังมา จึงเป็นปัญหาที่ไม่อาจเป็นที่ยอมรับในสังคมไทย

ดังนั้น ในการปลูกฝังขบจาริต ขงจื้อจึงไม่อาจปฏิเสธกฎหมาย แต่ไม่คิดว่าการใช้กฎหมายปกครอง จะทำให้เกิดความสงบสุขที่แท้จริง ประเด็นนี้อาจมองได้จากความจริงในประวัติศาสตร์ ซึ่งจีนซึ่งฮ่องเต้ ใช้วิธีปกครองแบบหวนเฟยจื้อ ราชวงศ์ก็สูญสิ้น เมื่อสิ้นรัชกาลของพระองค์ แล้วขบจาริตก็เป็นแบบแผนในการปกครองจีนสืบมา

มองทัศนะของขงจื้อ และหานเฟยจื้อ สังคมของขงจื้อคือ สังคมที่เป็นระเบียบด้วยการใช้ ขนบควบคุมตามความสัมพันธ์ทั้ง 5 แก่ไขขัดเกล่าที่ตัวบุคคล แต่หานเฟยจื้อใช้เพียงกฎหมายควบคุม โดยยอมรับความเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัว เมื่อหานเฟยจื้อเห็นว่า ใครก็ตามที่มีอำนาจยอม ปกครองบ้านเมืองได้ บ้านเมืองจะสงบอย่างแท้จริงได้อย่างไร เมื่ออาจมีผู้อื่นเห็นแก่ประโยชน์และ ต้องการอำนาจเช่นกัน ก็ยอมทำให้เกิดการต่อสู้ขึ้นอีก เพราะฉะนั้นถ้า “กฎหมาย” จะใช้แก้ปัญหา ได้ ก็คงทำได้เพียงแค่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น หลังจากนั้น ควรปลูกฝัง ขนบแก่ผู้คนอย่างรวดเร็วที่สุด เพื่อการแก้ปัญหาสังคม นำไปสู่ความสงบอย่างแท้จริงในระยะยาว ซึ่งเหตุการณ์นี้ก็ ได้พิสูจน์ด้วยความจริงในประวัติศาสตร์แล้ว

การปลูกฝังขนบ นี้ ไม่อาจบอกได้ว่า เป็นการย้อนกลับไปสู่อดีต ผู้เขียนเห็นว่า ขงจื้อ ได้ ปรับขนบเข้ากับสภาวะแวดล้อมใหม่ ตัวอย่างเช่น กรณีหมวกผ้าไหม และการค่านับในพิธี จาก คัมภีร์ขงจื้อ เล่มที่ 9 บทที่ 3 ดังได้กล่าวไปแล้ว การใช้ ขนบ หรือเกณฑ์สากล จึงไม่ใช่เป็นการ อนุรักษ์ของเดิมหรือซ้ำรอยเดิมทั้งหมด การนำขนบจารีตเดิมมาปรับเปลี่ยนตามสภาวะแวดล้อม ใหม่

ในประวัติศาสตร์จีนการใช้ขนบจารีตประสบความสำเร็จต่อมาอีกกว่า 2000 ปี เป็นการซ้ำ รอยทางประวัติศาสตร์คือความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ซึ่งขนบจารีตเป็นกลไกควบคุม แต่โดย สิ่งแวดล้อมใหม่มิใช่การกลับไปสู่อดีตอย่างสิ้นเชิง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย